

Türkmenistanyň Adalat ministrligi
tarapyndan 2012-nji ýylyň 6-njy
martynda 633 san bilen bellige
alyndy

Türkmenistanyň Maliýe ministriniň
2012-nji ýylyň 8-nji fewralyndaky
№ 12-Ö buýrugy bilen tassyklandy

**Täjirçilik kärhanalary üçin
maliýe hasabatlylygynyň milli standarty 5**

„BAGLY TARAPLAR HAKYNDAKY MAGLUMATY AÇMAK“

Mazmuny	Bölämleriň №
Umumy düzgünler.....	1-5
Kesgitlemeler.....	6
Bagly taraplar hakyndaky maglumaty açmagyň maksady.....	7-10
Maglumaty açmak.....	11-16
Güýje girýän senesi	17

UMUMY DÜZGÜNLER

1. Şu standartyň maksady kärhananyň maliýe hasabatlylygynda onuň bilen bagly taraplaryň, şeýle hem şunuň ýaly taraplar bilen amallaryň we özara hasaplaşyklaryň üzülmelik tapawutlarynyň onuň maliýe ýagdaýyna, peýdasyna ýa-da ýitgisine edýän mümkin bolan täsirine ünsi çekmek üçin zerur bolan maglumatyň açylmagyny üpjün etmekden ybaratdyr.

2. Şu standart :

- a) bagly taraplar bilen gatnaşyklary we amallary tapawutlandyrmak;
- b) gurama bilen bagly taraplaryň arasyndaky özara hasaplaşyklaryň üzülmelik galyndysyny tapawutlandyrmak;
- ç) a) we b) bölümlerde görkezilen maddalaryň açylmagynyň talap edilýän ýagdaýlaryny tapawutlandyrmak;
- d) şunuň ýaly maddalar babatynda açylmaga degişli maglumaty kesgitlemek üçin ulanylýar.

3. Şu standart bagly taraplar bilen amallar we özara hasaplaşyklaryň üzülmelik galyndysy baradaky maglumaty düýp kärhananyň, telekeçiniň ýa-da maýa goýumçynyň "Jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny bermek" MHMS-na laýyklykda berilýän aýratyn maliýe hasabatlylygynda açylmagyny talap edýär. Topardaky beýleki bagly taraplar bilen amallar we özara hasaplaşyklaryň üzülmelik tapawudy baradaky maglumat kärhananyň maliýe hasabatlylygynda açylýar. Bagly taraplar bilen topariçi amallar we özara hasaplaşyklaryň üzülmelik tapawudy toparyň jebisleşdirilen maliýe hasabatlylygy taýýarlananda aýrylýar.

4. Bagly taraplar bilen islendik özara gatnaşyklara seredilende özara

gatnaşyklaryň diňe hukuk görnüşine däl-de, şol gatnaşyklaryň mazmunyna üns berilmelidir.

5. Şu standart döwlet kärhanalaryndan başga ähli täjirçilik kärhanalary tarapyndan ulanylmalydyr.

KESGITLEMELER

6. Şu standartda şu adalgalar görkezilen manylarynda peýdalanylýar:

Bagly tarap – tarap kärhana bilen şu ýagdaýda bagly bolýar, eger-de:

a) şunuň ýaly tarap göni ýa-da gytaklaýyn, bir ýa-da birnäçe araçylaryň üsti bilen:

kärhana gözegçilik edýän ýa-da onuň gözegçiliginde bolýan ýa-da kärhana we şonuň ýaly tarap umumy gözegçilikde bolýan bolsa (muňa düýp kärhanalar, golçur kärhanalar we bir düýp kärhananyň beýleki golçur kärhanalary degişlidir);

kärhanada onuň kärhana uly täsir etmegini üpjün edýän paýy bar bolsa; ýa-da kärhana bilelikde gözegçiligi amala aşyrýan bolsa;

b) tarap şol kärhananyň assossirlenen kärhanasy bolup durýan bolsa;

ç) tarap kärhananyň ýa-da onuň düýp kärhanasynyň uly ýolbaşçy işgärleriniň düzümine girýän bolsa;

d) tarap a) bölümde ýa-da ç) bölümde görkezilen adamlaryň ýakyn garyndasy bolsa;

e) tarap bilelikdäki gözegçiligiň astyndaky ýa-da ç) bölümde ýa-da d) bölümde görkezilen adamlaryň haýsy hem bolsa biriniň täsirindäki kärhana bolsa ýa-da şu adamlaryň şu kärhanada göni ýa-da gytaklaýyn düýpli sesleri bar bolsa.

Şu standart bilen baglylykda, şu taraplar:

a) iki kärhana, "bagly tarap" kesgitlemesiniň ç) we e) bölümlerine garamazdan, diňe olaryň direktorynyň ýa-da başga bir esasy dolandyryjysynyň umumy bolmagy;

b) iki telekeçi, diňe bilelikdäki işe bilelikde gözegçilik edýändikleri üçin;

ç) maliýe serişdelerini berýän kärhana;

d) olaryň kärhana bilen diňe adaty gatnaşyk saklaýandyklary sebäpli kárdeşler arkalaşygy birleşikleri, jemagat hyzmatlaryny edýän gulluk, döwlet edaralary we agentlikler (olar kärhananyň hereketleriniň erkinlik derejesine täsir edip we onuň çözgütleri kabul etmek işine gatnaşyp bilýändiklerine garamazdan);

e) aýratyn satyn alyjynyň, üpjün edijiniň, franşiz barada şertnama boýunça ýeňillikli hukuk berýän tarapyň, ýaýradyjynyň ýa-da kärhananyň uly möçberde geleşik geçirýän baş ýumuşçysynyň onuň netijesinde ýüze çykýan ykdysady baglylyk sebäpli bagly tarap bolup durmagy hökman dälidir.

Bagly taraplaryň arasyndaky amal töleg alynýandygyna garamazdan, bagly taraplaryň arasynda serişdeleriň, hyzmatlaryň ýa-da borçnamalaryň berilmegi bolup durýar.

Şahsy tarapyň kärhana bilen özara hereketiň barşynda bu adama täsir edip biler ýa-da olaryň özleri onuň täsirine düşüp biler diýip çak edilýän maşgala agzalary **ýakyn garyndaşlar** bolup durýarlar. Olara şular degişli edilip bilner:

a) şahsy tarapyň raýat ýanyoldaşy we çagalary;

b) şahsy tarapyň raýat ýanyoldaşynyň çagalary;

ç) şahsy tarapyň we onuň raýat ýanyoldaşynyň eklenjindäkiler.

Öwezini dolma işgärlere tölenýän hak-heşdekleriň ählisini öz içine alýar. Kärhana tarapyndan ýa-da onuň adyndan edilen hyzmatlar üçin tölenýän, tölenmäge degişli ýa-da berilýän öwezlik töleginiň islendik görnüşleri işgärlere tölenýän hak-heşdekler bolup durýar ("Işgärlere tölenýän hak-heşdekler" milli standartyna seret). Ol düýp kärhananyň adyndan kärhana tölenýän öwezlik tölegini hem öz içine alýar.

Gözegçilik – kärhananyň işinden peýda almak maksady bilen, onuň maliýe we amallar syýasatyny kesgitlemek hukugy.

Bilelikdäki gözegçilik – ykdysady işe gözegçilik etmegiň şertnama boýunça ylalysylan bölünişidir.

Esasy dolandyryş işgärleri – bu kärhananyň işini meýilnamalaşdyrmak, oňa ýolbaşçylyk we gözegçilik etmek meselelerinde ygtyýarlyklar berlen we jogapkärçilik ýüklenen adamlardyr, şol sanda şol kärhananyň islendik direktory (ýerine ýetiriji ýa-da ýerine ýetiriji däl direktor).

Ähmiýetli täsir – bu kärhananyň maliýe we amallar syýasaty meseleleri boýunça çözümleri kabul etmäge gatnaşmak mümkinçiligidir, ýöne bu şu syýasata gözegçilik etmek däl. Ähmiýetli täsir tertipnama ýa-da şertnama boýunça paýçy bolup eýelik etmek arkaly gazanylýar.

BAGLY TARAPLAR HAKYNDAKY MAGLUMATY AÇMAGYŇ MAKSADY

7. Bagly taraplaryň arasyndaky özara gatnaşyklar – täjirçilikde we telekeçilikde adaty ýagdaýdyr. Meselem, kärhana öz işiniň bir bölegini köplenç golçur kärhananyň, bilelikdäki işiň we assosirlenen kärhanalaryň üsti bilen amala aşyrýar. Şeýle ýagdaýlarda kärhananyň maýa goýum obýektiniň maliýe we amal syýasatyna täsiri gözegçilik, bilelikdäki gözegçilik ýa-da ähmiýetli täsir görnüşinde amala aşyrylýar.

8. Bagly taraplar bilen gatnaşyklar peýda ýa-da ýitgä, şeýle hem kärhananyň maliýe ýagdaýyna täsir etmäge ukyplydyr. Bagly taraplar bagly bolmadyk taraplaryň girmeýän geleşiklerine girip bilerler. Mysal üçin, özüniň düýp kärhanasynyň harytlaryny özüne düşýän gymmatyndan satýan kärhana beýleki satyn alyja bu harytlary şunuň ýaly şertlerde ibermekden boýun gaçyryp biler. Mundan başga-da, bagly taraplaryň arasyndaky amallar bagly däl taraplaryň arasyndaky amallar ýaly möçberlerde amala aşyrylyp bilinmez.

9. Kärhananyň peýdasy ýa-da ýitgisi we maliýe ýagdaýy bagly taraplar bilen amallaryň geçirilmeýän ýagdaýynda hem olar bilen gatnaşyklara bagly bolup biler. Kärhana tarapyndan beýleki taraplar bilen amala aşyrylýan amallara şunuň ýaly özara gatnaşyklaryň bolmagynyň özi täsir edip biler. Mysal üçin, golçur kärhana düýp kärhana tarapyndan işiň öňki söwda hyzmatdaşynyň alyp barýan ugry ýaly ugry boýunça işleýän beýleki golçur kärhana edinilenden soň söwda hyzmatdaşy bilen gatnaşygy kesip biler. Tersine, beýleki tarap başga tarapyň ähmiýetli täsiri sebäpli hereketlerden saklanyp biler – mysal üçin, golçur kärhana özüniň düýp

kärhasyndan barlaglary we işläp taýýarlamalary geçirmezlik barada görkezme alyp biler.

10. Şu sebäplere görä, bagly taraplaryň amallary, özara hasaplaşyklaryň üzülmedik tapawudy barada maglumatlaryň bolmagy maliýe hasabatlylygyndan peýdalanyjylar tarapyndan kärhananyň işine berilýän baha, şol sanda kärhananyň iş salyşmaly boljak töwekgelçiliklerine we mümkinçiliklerine baha berlişine täsir edip biler.

MAGLUMATY AÇMAK

11. Düýp kärhana bilen golçur kärhananyň arasyndaky özara gatnaşyklar, bu bagly taraplaryň arasynda amallaryň geçirilendigine ýa-da geçirilmändigine garamazdan, hökmany suratda açylmalydyr. Kärhana özüniň düýp kärhanasynyň, eger düýp kärhana ahyrky gözegçilik edýän tarap bolup durmaýan bolsa, ahyrky gözegçilik edýän tarapyň adyny açmaga borçlydyr. Eger düýp kärhanada, ahyrky gözegçilik edýän tarap hem açık elýeterli bolmagy üçin niýetlenen maliýe hasabatlylygyny bermeýän bolsa, onda şunuň ýaly hasabaty berýän, basgançak boýunça has uly düýp kärhananyň ady görkezilmelidir.

12. Kärhana esasy dolandyryş işgärlerine tölenýän hak-heşdegiň möçberini jemlenen görnüşde we aşakdaky toparlaryň her biri boýunça açyp görkezmäge borçlydyr:

- a) işgärlere tölenýän gysga möhletli hak-heşdekler;
- b) zähmet işi tamamlanandan soň tölenýän hak-heşdekler;
- ç) beýleki uzak möhletli hak-heşdekler;
- d) işden çykylanda tölenýän kömek puly.

13. Eger-de bagly taraplaryň arasynda amallar geçirilen bolsa, kärhana bagly taraplaryň arasyndaky özara gatnaşyklaryň häsiýetini, şol sanda bu amallar we özara hasaplaşyklaryň üzülmedik tapawudy baradaky şu özara gatnaşyklaryň maliýe hasabatlylygyna mümkin bolan täsirine düşünmek üçin zerur bolan maglumaty açmaga borçlydyr. In bolmanynda şu aşakdaky maglumatlar açylmaga degişlidir:

- a) geçirilen amallaryň pul möçberi;
- b) özara hasaplaşyklaryň üzülmedik tapawudynyň pul möçberi we olar bilen bagly:

şertler, şol sanda hasaplaşyklarda görkezilýän, garşylyklaýyn bermek bilen üpjünçilik we onuň häsiýeti;

berlen we alnan islendik kepillendirmeler barada jikme-jik maglumatlar;

- ç) üzülmedik tapawudyň pul möçberi bilen bagly şübheli bergiler boýunça gorlar;

- d) bagly taraplardan alynmaga degişli bolan, üzüljegine umyt bolmadyk we şübheli bergiler babatynda döwrüň dowamynda ykrar edilen çykdaýy.

14. Maglumat aşakda sanalyp geçilýän toparlaryň her biri üçin aýratynlykda açylmalydyr:

- a) düýp kärhana;
- b) şu kärhana bilelikde gözegçiligi amala aşyryan ýa-da oňa ähmiýetli täsir

edýän kärhana;

- ç) golçur kärhanalar;
- d) assosirlenen kärhanalar;
- e) beýleki bagly taraplar.

15. Olar hakyndaky maglumatlar açylmaly bolan amallaryň mysallary:

- a) harytlary satyn almak ýa-da ýerlemek (taýýar we önümçiligi tamamlanmadyk önümler);
- b) emläkleri we beýleki aktiwleri satyn almak ýa-da ýerlemek;
- ç) hyzmat etmek ýa-da ony almak;
- d) kärende;
- e) barlaglary we işläp taýýarlamalary bermek;
- ä) ygtyýarnama ylalaşyklary boýunça bermek;
- f) maliýe ylalaşyklary boýunça bermek (şol sanda karzlar we pul ýa-da haryt görnüşinde esaslyk maýa gatançlar);
- g) kepillendirmeleri bermek ýa-da üpjün etmek;
- h) beýleki kärhananyň adyndan borçnamalary üzmek ýa-da beýleki tarapyň adyndan kärhana tarapyndan borçnamalaryň üzülmegi.

16. Häsiýeti boýunça meňzeş maddalar jemlenen görnüşde açylyp bilner, aýratynlykda açmagyň bagly taraplaryň arasyndaky amallaryň kärhananyň maliýe hasabatlylygyna edýän täsirine düşünmek üçin zerur bolan ýagdaýlary muňa girmeyär.

GÜÝJE GIRÝÄN SENESI

17. Maliýe hasabatlylygyň şu standarty 2013-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girýär.

Goşundy

Şu standart maliýe hasabatlylygynyň halkara standarty 24 „Bagly taraplar hakyndaky maglumaty açmak“ (IAS 2009) laýyklykda işlenip düzüldi, şu aşakdakylardan başgasy:

- käbir bölümleriniň düşnükli bolmagy üçin olara düzediş girizildi;
- paý gurallarynyň esasyndaky amallara degişli bölümler aýryldy;
- şu standartyň 5-nji bölümünde döwletiň täjirçilik kärhanalary üçin şu standarty ulanmakdaky çäklendirmeler göz önünde tutuldy.